

САВРЕМЕНЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ У ЕДУКАЦИЈИ АДОЛЕСЦЕНАТА У МУЗЕЈИМА СРБИЈЕ

Стефан Вилотић
Филозофски факултет Нови Сад
st.vilotic@gmail.com

Апстракт: Музеји данашњице теже да постану места која су намењена и приступачна за све. Прикупљање, чување, обрада и презентација културне баштине не сматра се више за једину улогу музеја у данашњем друштву, већ се пажња све више усмерава на размишљање о томе како претворити музеј у једно од главних чворишта заједнице унутар које живи. У складу са тим публици се даје све већи значај, при чему се она не посматра више као чинилац који пасивно прима музејске поруке, већ као активни чинилац како у музејским активностима тако и у доношењу одлука релевантних за рад и будућност музеја. Када говоримо конкретно о адолесцентима као сегменту музејске публике мора се признати да наведена популација чини недовољну заступљену групу музејских посетилаца како у свету тако и у Србији. Узевши у обзир наведену чињеницу, циљ овог рада јесте да покуша да оцени тренутно стање музејског едукативног рада са адолесцентима у Србији, ради даљег промишљања о томе како побољшати практични рад музејских едукатора са адолесцентима и развити одговарајуће стратегије привлачења адолесцената у музеј.

Кључне речи: адолесценти, музеј, едукација, информално образовање.

Увод

Музеји данашњице теже да постану места која су намењена и приступачна за све. Прикупљање, чување, обрада и презентација културне баштине не сматрају се више за једине улоге музеја, већ се пажња све више усмерава на размишљање како претворити музеј у једно од главних чворишта заједнице унутар које живи (Black 2012; Simon 2010). Наведену идеју концизно и јасно изражава актуелна дефиниција музеја Међународног савета музеја (ICOM) која гласи:

Музеј је непрофитна, трајна установа у служби друштва која истражује, сакупља, конзервира, тумачи и излаже материјално и нематеријално наслеђе. Отворени према публици, приступачни и инклузивни, музеји подстичу диверзитет и одрживост. Они етички раде и комуницирају, нудећи различита искуства за едукацију, уживање, рефлексију и дељење знања.¹

Из наведене дефиниције, између осталог, можемо увидети значај који се придаје образовној функцији музеја. Када говоримо о значају који музеји могу имати за учење и унапређење образовања, можемо рећи да се данас ове установе првенствено посматрају као потенцијални центри информалног образовања, односно учења које се спонтано одвија током целог живота. Информално учење је добровољно, самоусмерено и мотивисано жељом за истраживањем и радозналости. Музеј треба да буде место где ће појединац долазити добровољно и чије ће му колекције пружити могућност да, у додиру са њима, стекне знања и искуства која ће утицати на целокупни развој његове личности (Milutinović 2002, 2003b). Но, музеји исто тако представљају погодног партнера школама у развоју и унапређењу квалитета формалног образовања, како кроз развој заједничких активности у тзв. амбијенталној настави тако и кроз реализацију ваншколских активности. Амбијентална настава, са једне стране, као вид наставе у специфичном, стварном животном окружењу даје прилику ученицима и

¹ <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/> (посећено 26.5.2023)

наставницима да заједнички активно уче кроз симбиозу појединца са околином, да своја знања и вештине стечене у учионици примене и развијају у одговарајућем контексту, унапређујући истовремено односе школе са локалном заједницом (Анђелковић и Станисављевић Петровић 2013). Исто тако наставници могу у музеју организовати различите ваннаставне активности, које могу бити веома корисне за ученике, јер могу позитивно утицати на развој њихове мотивације за рад, талената, вештина, способности, али и међусобне сарадње и вештина тимског рада, различитих аспеката личности и превенцији непожељних облика понашања (Šiljković, Rajić i Bertić 2007).

Да бисмо боље илустровали значај образовне улоге музеја искористићемо речи Јоване Милутиновић која истиче следеће:

Данас музеји делују у времену промена парадигми: од преношења информација до комуникације и позива на сарадњу; од концепта који је усмерен искључиво на предмете до концепта који је управљен према кориснику; од линеарности ка вишеструкости; од бриге за професију ка бризи за публику; од презентовања чињеница и информација ка учењу. Овај нови приступ репрезентује и другачију филозофију образовања у музеју. Централна мисија музеја мора да постане учење. Задаци музеја у друштву које је засновано на знању јесте да пружи прилику људима да увећају знање и учење, да стекну нова искуства, критичке рефлексије и креативне увиде, развију осећај за међусобно разумевање, дијалог, социјалну и демократску ангажованост и стекну слободан приступ документима различите врсте. При томе, уколико жели осигурати своје место у друштву знања, бити центар учења заједнице, музеј и сам мора трајно учити, тј. постати *орјанизација која учи*. (Milutinović 2006, 263–264)

У свом образовном раду музеји се сусрећу са особама различитог узраста, почевши од деце предшколског узраста па до особа трећег доба, при чему адолесценти представљају посебно изазовну групу за рад. Адолесценција, као фаза преласка из дечијег у одрасло доба, представља веома важно и турбулентно раздобље у животу сваког појединца. У овом периоду свака особа пролази кроз широк опсег различитих промена, почевши од биолошких промена (које узрокују значајну промену физичког изгледа) преко когнитивних (од којих је најважнија

могућност развоја апстрактног мишљења), па до социјалних, које се односе на развој односа са вршњацима, наставницима и другим људима изван породице, постепено осамостаљивање од родитеља, ступање у емотивне везе, као и на потрагу за одговарајућим идентитетом и плановима за будућност (Adams & Berzonsky 2003; Lacković-Grgin 2006; Pressley & McCormick 2007). Узевши у обзир наведено, музеј може значајно помоћи адолесцентима у развоју њихових когнитивних способности, развоју друштвених веза са компетентним и „значајним” одраслим особама, али и вршњацима сличних афинитета и интересовања, као и у одговору на многа значајна идентитетска питања – Ко сам ја? Које је моје место у свету? Шта желим да постигнем у животу и каква особа желим да будем?

Међутим, адолесценти како у свету тако и у Србији чине недовољну заступљену групу музејских посетилаца. Иако постоји једно истраживање спроведено на великом узорку младих Данаца ($n=2450$) у којем је већи део испитаника музеј као установу оценио позитивно (Drotner, Knudsen & Mortensen 2017), ипак знатан део истраживања наводи да адолесценти имају негативан или индиферентан поглед на ову врсту културних установа, оцењујући их као „досадна” места, намењена „отменим” и „уштогљеним” људима, место коме они не припадају (види више: Andrews & Asia 1979; Mason & McCarthy 2006; Xanthoudaki 1998). Када је реч конкретно о Србији, квантитативно истраживање Слободана Мрђе из 2011. године (Mrđa 2011) које се темељно бавило културном партиципацијом средњошколаца показује да су музеји институције културе које средњошколци најмање посећују – 42,4% испитаника навело да никада не посећују музеје, док је 43,4% испитаника навело да посећује музеј два до три пута годишње. Скоро десет година касније до промене овог тренда није дошло. Резултати истраживања спроведеног 2020. године (Мрђа и Миланков 2020) показују да је чак 58,6% средњошколаца из узорка навело да није посетило музеј ниједном у претходних годину дана од тренутка прикупљања података, док је око трећина њих навела да је посетило музеј једанпут или двапут.

Узевши у обзир такво стање у савременим културним токовима, циљ овог рада јесте да покуша да оцени тренутно стање музејског едукативног рада са адолесцентима у Србији, ради даљег про-

мишљања о томе како побољшати практични рад музејских едукатора са адолесцентима и развити одговарајуће стратегије привлачења адолесцената у музеј. Иако је наведени циљ тешко остварити у оквиру једног теоријског рада који није заснован на дубинским емпиријским истраживањима, сматрам да је важно за почетак покренути расправу о овој теми како бисмо заједничким снагама унапредили постојећу праксу и стање ствари. На почетку, у својству уводних разматрања, осврнућемо се на питање како се данас посматра педагошка пракса у музеју.

Савремени погледи на музејску едукацију

Са променом парадигме о улози музеја у друштву, где његова друштвено-политичка улога добија све већи значај на уштрб улоге заштитника културног наслеђа, образовна делатност музеја доживљава велики полет. Како истовремено расте свест о недостацима формалног, школског образовања у свету који се константно мења и захтева од појединца да се стално усавршава и прилагођава променљивим околностима живота, музеји као установе информалног образовања постају важна места за целоживотно учење, у којима музејски радници постојано раде на усавршавању постојећих метода и стратегија образовног рада које ће одговарати данашњим образовним потребама (Милутиновић 2003b).

У односу на формално образовање, процес учења у музеју је у многоме посебан и другачији од оног који се одвија у школи. У музеју појединац није присиљен да учи нешто што га не интересује, што сматра да му је непотребно и што је одређено школским плановима и програмима, већ напротив, има могућност да учи оно што га интересује, кад жели и у мери којој жели. Другим речима, појединац може да учи у складу са својим властитим темпом, жељама и интересовањима, да истражује и да своја открића дели са другима, било да су у питању чланови породице, пријатељи, вршњаци или пак наставници и музејски едукатори. У сусрету са стварним предметима из музејске колекције, појединац стиче искуства „из прве руке”, односно добија шансу да кроз контекстуално учење стекне она знања и вештине, које „стерилна” средина учионице и школе можда не може да му пружи (Милутиновић 2002).

У данашњој теорији о музејској педагошкој пракси, на темељу радова великана педагошке мисли попут Џона Дјуиа, Жана Пијажеа, Лава Виготског, Церома Брунера и других, као главна парадигма јавља се конструктивизам, који сматра да ученик није особа која пасивно прихвата чињенична знања од компетентне друге особе, већ знање и вештине, једном речју компетенције, гради и у сагласју са својим интересовањима, мотивима, биоритмом и претходним знањима, у интеракцији како са наставницима и вршњацима тако и са широм околином унутар које живи (више види: Džin-kić i Milutinović 2019; Milutinović 2003a, 2019). Према речима Џорџа Хајна (Hein 1998; Хајн 2014), учење у музеју подразумева активно делање појединца који у складу са својим унутрашњим потребама и могућностима учи у једном контексту кога чине музејски предмети, други посетиоци и музејско особље, али и шире, култура и искуство посете. Сходно томе, музејски едукатор не треба да буде особа која ће посетиоцима давати тј. преносити готова знања, што подразумева тзв. трансмисиони модел учења, већ треба да изгради окружење где ће посетиоци у већој мери сами активно учествовати у процесу учења, а сам едукатор ће бити ту да им пружи подршку и да одговарајуће смернице.

Музеј као контекст учења представља централни концепт у истраживачком раду Џона Фолка и Лин Диркинга (Falk i Dierking 2000). Прецизније речено, учење у музеју се одиграва у одређеном простору и времену кроз садејство три контекста – личног (предзнања, мотиви, интересовања, ставови), физичког (музејски простор и његова организација) и социокултурног (на ширем плану друштво и култура, а на ужом заједница вршњака, музејског особља и других људи унутар које се учење одвија). Други аутори учење у музеју посматрају кроз концепт заједница за учење. На пример, Еуген Матусов (Eugen Matusov) и Барбара Рогоф (Barbara Rogoff) посматрају музеје као „места сусрета различитих пракси и њихових учесника који једни од других уче као чланови различитих заједница” где се „кроз преговоре и узајамне доприносе формира заједница ученика која пружа индивидуални и заједнички допринос разумевању” (Matusov i Rogoff 1995 према Milutinović 2019, 57). Са друге стране, Ајлин Хупер-Гринхил (Eileen Hooper-Greenhill) разматра друштвени аспект учења кроз концепт „интерпре-

тативних заједница” (Hooper-Greenhill 1999b према Milutinović 2019, 57–58). Полазећи од хипотезе да појединац не ствара самостално значења о свету који га окружује, већ да тај процес у великој мери одређује и уоквирује владајући систем вредности одређеног друштва и културе, музеји треба да препознају стратегије тумачења које њихови посетиоци користе, а затим да формирају оне стратегије које ће посетиоцима помоћи да усвоје тумачења која се разликују од изворних тумачења заједнице којој појединац припада.

Када говоримо о томе какве користи за појединца и заједницу може имати учење у музеју, осим у више наврата поменуте допуне недостатака система формалног образовања, може се рећи да музеј представља погодно место где појединац може стећи знања о културном наслеђу своје земље или региона, али и свест о мултикултуралности, толеранцији и међународном партнерству (Gajić i Milutinović 2010). Но, у духу критичке педагогије, може се отићи корак даље и истаћи да је музеј место за критичко преиспитивање постојећих друштвених односа и оспособљавање младих за активизам у правцу друштвене промене. Према овој парадигми, знање стечено у школи и ван ње увек је политички и друштвено обојено, а појединац није пасивни конзумент знања која се узимају здраво за готово, већ биће које активно размишља, учи и ствара. Стога се од музејског едукатора очекује да у свом раду са посетиоцима сва знања проблематизује и постави у одређени друштвени контекст, како би их подстакао на активно размишљање и преиспитивање раније стечених знања и система вредности, а све са циљем да им усади свест о потреби вођења критичког дијалога и размишљања о различитим аспектима њиховог свакодневног живота (више види: Милутиновић 2019).

Музејски програми намењени адолесцентима у свету

Данас, уопште узев, постоји широк спектар различитих активности и програма који су намењени адолесцентима, које музеји реализују самостално или у сарадњи са другим установама. Додуше, то не значи да сви музеји широм света поседују богат и разноврсни програм намењен овој групи музејске публике, већ се то разликује од случаја до случаја, што зависи од музејске политике и музеј-

ских финансијских и кадровских могућности да такав програм и оствари. Имајући у виду да бројне садржаје у пракси не можемо подвести искључиво под једну категорију, постојеће програме и активности, макар на теоријском плану, можемо поделити на три врсте (модификовано према Xanthoudaki 1998):

1. програме и активности „иницијалног приступа”;
2. програме и активности једнократне посете;
3. краткорочне и дугорочне пројектне програме.

Програми и активности *иницијалног приступа* (енг. initial access) подразумевају оне активности, програме и дешавања који су организовани са циљем да се адолесценти, који не посећују музеје, привуку у ову установу и да се она прикаже као место где они могу на квалитетан начин провести своје слободно време. У њиховој реализацији учествују како музејско особље тако и адолесценти који настоје да убеду своје вршњаке да је музеј право место за њих. Спектар активности намењен овом циљу може бити разноврстан – од промоција музеја у школама и фото конкурса (Xanthoudaki 1998), до активности на друштвеним мрежама, које би, претпостављамо, биле веома пријемчиве адолесцентима.

Другу групу чине програми и активности које се реализују током *једнократне посете* музеју, као што су појединачна вођења и едукативне радионице, школске посете, изложбе радова, истраживачке активности, концерти или драматизација у изложбеном простору. Посете музеју у оквиру наведених активности не служе само пукој конзумацији садржаја и прилици да се научи нешто ново, већ омогућавају појединцу да се упозна са музејским простором и атмосфером и да тим путем стекне жељу за даљим ангажовањем у музејским дугорочним пројектима (Xanthoudaki 1998).

Краткорочне и дугорочне музејске пројекте чине они програми и активности који се спроводе на дужи временски период (неколико месеци, годину дана), са развијеним циљевима и исходима, при чему подразумевају константну укљученост њихових учесника на недељном и месечном нивоу (примера ради види: Alger & Welsh 2000; Apostolellis, Bowman & Chmiel 2018; Becker Daniels 2016, 97–139; Butler 2014; Stuedahl & Skåtun 2018; Xanthoudaki 1998). Адолесценти који су укључени у ове пројекте не играју пасивну улогу, упијајући информације

и вршећи задатке које им одреде музејски едукатори, већ напротив активно учествују, не само у дискусијама и креативним радионицама, него и доносе одлуке релевантне за рад музеја, организују и реализују програме намењене адолесцентима и другој публици, креирају садржај за интернет презентације музеја и друштвене мреже и активно сарађују са едукаторима, гостујућим уметницима и другим запосленима у музеју. Често за свој рад адолесценти добијају новчану надокнаду или барем попуст на улазницу и музејске производе, као и плаћен превоз, пиће и храну.²

Користи које адолесценти и музејско особље могу имати од музејских краткорочних и дугорочних програма намењених адолесцентима су разноврсне и двосмерне. Са једне стране, адолесценти за музеј обављају оне послове које улазе у опсег свакодневног рада музеја, али, још важније, могу дати нов, свеж и иновативан поглед музејском особљу на њихове свакодневне делатности и планове и приближити другим адолесцентима културно наслеђе (Becker Daniels 2016, 142–175). Адолесценти, са друге стране, учешћем у оваквим програмима добијају прилику да стекну знања о уметности, историји, култури, али и могућност да развијају креативно и критичко мишљење, доносе одлуке, организују догађаје и сарађују са својим вршњацима и компетентним одраслим особама. У оваквим програмима адолесценти могу да испоје свој глас и граде своје компетенције, што им може и те како значити у даљој пословној каријери. Истовремено програми адолесцената постепено емотивно и идентитетски везују за музеј, стварајући од њих нове лојалне посетиоце, али и потенцијалне музејске раднике и сараднике у будућности, уколико им боравак у музеју усади жељу да љубав према уметности и култури претворе у своју професију (Baum, Hein & Solvay 2000; Becker Daniels 2016: 176–184; Linzer, Munley & Hirzy 2015).

Музејски програми намењени адолесцентима у Србији

На почетку разматрања програма које су музеји у Србији у претходним годинама спровели, или их и даље спровode, морам истаћи да програми

² Види и интернет презентације појединих програма: <https://hirshhorn.si.edu/explore/visit-artlab/>; <https://teens.icaboston.org/programs/teen-arts-council>

који су наведени у наредним редовима представљају непотпуну листу свих програма намењених популацији адолесцената. Без дубинских емпиријских истраживања не можемо навести прецизне бројеве и проценте у погледу броја музеја у Србији који активно спровode едукативни рад са адолесцентима, врсте програма и њихов удео у укупној едукативној делатности и тсл. Стога ће у тексту који следи бити наведени они програми за које смо трам да су типични, али и они који су тренутно најиновативнији, чије описе можемо наћи у домаћој стручној литератури и музејским интернет презентацијама.

Чест облик рада представљају едукативне радионице различитих формата, које тематски покривају различите хронолошке периоде и музејске збирке унутар једне установе (види: Гавриловић и др. 2017; Milutinović 2006; Огњановић 2014). Радионице, које покривају како раноadolесцентски (од 11 до 14 година) тако и средњошколски узраст (од 15 до 18 година), у највећем броју случајева су подељене на два дела – теоријски и креативни. Док теоријски део претежно подразумева тематско и/или хронолошко излагање музејског едукатора о одређеном делу збирке, креативни део представља део радионице где учесници кроз различите активности и применом различитих метода (цртање, израда колажа, израда стрипа, играње улога) имају прилику да проактивно развијају своју креативност, критичко мишљење, тимски дух, али и да усвоје различита фактографска знања и вештине. Музеји, такође, нуде прилику наставницима у школама да бирају радионице које ће њихови ученици похађати, у складу са наставним планом и програмом за одређене предмете, али и да сами спровode редовну наставу у музеју ван учионице.

У претходним годинама Галерија Матице српске у Новом Саду спровела је три програма чија свеобухватност и иновативност завређују пажњу. У питању су пројекти *HEARme.Bringing Youth and Museums Together*, *Мала школа музеологије* и *КУЛ-џура кроз Нови Сад*. Пројекат *HEARme.Bringing Youth and Museums Together* Галерија је спровела у сарадњи са Народном галеријом Словеније у Љубљани и Уметничко-историјским музејом у Бечу. Водећи се идејом да адолесценти имају негативно мишљење о музеју, или га не поседују уопште, организатори су програмом настојали да створе услове

који ће допринети да адолесценти боље упознају музеј као установу и стекну о њему позитивну слику. Применом *BRICKme* методологије,³ која укључује методе отвореног разговора о уметности, метод игре (енг. *gamification*), метод креативног мишљења и метод *LEGO SERIOUS PLAY*,⁴ одржан је низ радионица на којима су учесници обрађивали теме животно значајне адолесцентима, конкретно теме идентитета, родних улога и миграција (детаљније: Herbst 2017). Назив програма *HEARme* показује намеру организатора да овим путем пружи могућност учесницима да изразе себе, искажу своје мишљење и емоције, са знањем да ће их неко чути и поклонити им дужну пажњу. Сами учесници, како адолесценти тако и музејски едукатори су веома позитивно оценили сам програм, истакавши да су много једни од других научили. Као најважније позитивне стране програма адолесценти су навели следеће: уживање у радионицама, могућност да активно учествују и да изразе сопствено мишљење, размена мишљења, могућност да чују туђе интерпретације и ставове, градња емоција и разговор о њима, представљање музеја и сасвим другачијег угла што утиче да изађу из музеја са позитивним искуством, што може утицати на њихов будући живот али и будућу музејску посету.

Мала школа музеологије представља програм који је Галерија спровела 2019. године. Током осам месеци трајања пројекта одабрана група средњошколаца из Новог Сада и околине прошла је кроз „обуку” за кустосе, прошавши све фазе рада музејских радника, а затим уз менторство музејских кустоса осмислила три изложбе, са све пратећим програмом и спроведеним промотивним активностима (види: Растовић 2020). Реализацијом пројекта младима је омогућено да

увиде могућности и широк спектар послова у култури који су важни за њихова будућа опредељења у школовању, стекну нова знања и вештине,

³ „*BRICKme* је интегрисана методологија за лични развојни пут. Акроним подразумева следеће термине – градити (*build*), издржљивост (*resilience*), иновација (*innovation*), заједничко стварање (*co-creation*), знање (*knowledge*).” (Herbst 2017, 12)

⁴ Подразумева едукативно-радионичарски рад где учесници употребом лего коцкица граде модел на задату тему, „током ког се мануелно и умно преплићу како би дали визуелни и симболични облик апстрактним појмовима, емоцијама и њиховим односима.” (Herbst 2017, 15)

развијају креативност и критички однос према култури и културном наслеђу кроз креирање и реализацију изложбе *Млади бирају*, подстичу развој самопоуздања. увиде значај повезаности ликовног стваралаштва са свакодневним животом, заузму активну улогу у друштвеној заједници. С друге стране Галерија Матице српске је креирала будућу младу публику и носиоце културне продукције, промовисала различите професије у домену музејске делатности као и потенцијалне младе актере у култури, активно укључила публику у осмишљавање и реализацију програма и померила је из тачке пасивног реципијента (Растовић 2020, 44).

Исте године Галерија Матице српске, Позориште младих и Архив Војводине заједнички су спровели програм *КУЛтура кроз Нови Сад*, где је група новосадских средњошколаца прошла кроз низ радионица које су резултирале стварањем аудио-визуелног и текстуалног водича знаменитости и културне понуде града.⁵

У оквиру своје дугорочне делатности са адолесцентима Галерија Матице српске у Новом Саду⁶ основала је свој тзв. тинејџерски клуб, неформални клуб који поседује и Народни музеј Србије у Београду. Ради приближавања музеја младима, музеји су основали клубове како би омогућили заинтересованим адолесцентима да активно учествују у раду музеја, а чије се активности огледају у осмишљавању и вођењу радионица намењених њиховим вршњацима, али и млађим узрастима, и планирању даљих активности које треба да мотивишу адолесценте да посете музеј.

Када је реч о програмима који се спроводе ван музеја, поједини музеји попут Народног музеја Србије у Београду (види: Гавриловић и др. 2017, 126–181) и Завичајног музеја у Књажевцу⁷ спроводе програм *Музеј у коферу* (*Музеј за ђонети*) чија је сврха да музеј, путем радионица изван музеја, приближе свима онима који из различитих разлога не могу да посете ову установу, било да је реч о школској популацији или особама са инвалидитетом и децом без родитељског старања. Као пример добре праксе можемо навести и Летњу школу традицио-

⁵ Види: <https://arhivvojvodine.org.rs/sr/16-kategorije-cirilica/najava-dogadjaja-cir/1259-kultura-kroz-novi-sad-2019>

⁶ Види: <https://www.galerijamaticesrpske.rs/pridruzite-namse/klub-mladih-gms/>

⁷ Види: <https://muzejzaponeti.muzejknjazevac.org.rs/>

налних заната, конзервације и археологије у археолошко-етно парку Равна у организацији Завичајног музеја у Књажевцу (види: Živković 2022). Адолесценти, али и старије и млађе генерације, имају прилику да се упознају са основама грнчарства, плетења и ткања, али и основама археологије и конзервације археолошких и етнолошких предмета, све са циљем усвајања практичних знања и вештина, упознавања учесника са процесом музејског рада (од ископавања и обраде предмета до конзервације и вођења музејске документације), као и у циљу подизања културне свести и промоције народне традиције и књажевачког краја.

Иако музеји у Србији развијају програме за адолесценце који прате светске стандарде и трендове, стиче се, ипак, утисак да је у пракси број таквих програма недовољан. Један део музеја не посвећује пажњу едукативном раду, што говори податак да је 2017. године 59% музеја у Србији имало отворено одељење за едукацију (Миланков и др. 2017, 54). Сарадња школа и музеја је неразвијена, а највећи део адолесцентске популације посећује музеј током једнократних школских посета и екскурзија – 40,4% испитаника истиче да се сарадња школа и установа културе своди на једнократне посете, а да свега 10,7% наставника осмишљава програме заједно са представницима установа културе (Миланков и др. 2017, 47). Исто истраживање показује да се 88% испитаника слаже да би сарадњу школа и установа културе требало регулисати на националном нивоу, при чему 78,9% учитеља и наставника мисли да се на локалном нивоу сарадња базира искључиво на ентузијазму појединих учитеља и наставника, а више од половине сматра да планови и програми школа и установа културе нису усаглашени (Миланков и др. 2017, 42–43).

Закључна разматрања

Иако без опсежнијих емпиријских истраживања, као што је већ речено, не можемо доносити темељније закључке, стиче се утисак да тренутно музејски програми у нашој земљи намењени адолесцентима прате доминантне трендове у домену музејске педагогије, где се инсистира на учењу као заједничкој конструкцији знања, групном раду и примени интерактивних метода где учесници имају подједнако активну улогу као и музејски едукатор, који више није пуки преносилац готовог

знања, већ особа која креира и усмерава процес колективног учења. Међутим, чини се да недовољан број музеја спроводи такве програме, а недостатак постојаног рада и одговарајуће политике привлачења адолесцената доводи до веома малог постотка редовних посетилаца из ове популације. Исто тако сарадња школа и музеја је недовољно развијена. Но, треба признати, такође, да постоје многобројне тешкоће са којима се сусрећу музеји у Србији, попут недостатка финансија, недовољног броја обученог кадра, као и сукоба различитих погледа на музејску делатност међу музејским радницима, што опструира едукативни рад. Према томе, све наведено треба да буде почетна тачка за даља истраживања овог проблема, са циљем даљег развоја програма намењених адолесцентима. Осим тога, у наредним истраживањима треба посветити пажњу употреби дигиталних технологија у раду са адолесцентима, што није била тема овог рада, а у свету се увелико ради на развоју апликација и програма који треба да побољшају квалитет едукативног рада.

Ради путоказа за будућа истраживања поставља се питање који све фактори утичу на недовољну заступљеност адолесцената у оквиру музејске публике? Ако разматрамо социолошке чиниоце, на учесталост посете могу утицати ниво урбанитета места становања, образовни и материјални статус родитеља, као и тип школе коју адолесцент похађа (Haan 1997 према Xanthoudaki 1998; Mrđa, 2011; Stanojević 2012). Исто тако, на посету могу утицати фактори личне природе, као што су негативна искуства приликом ранијих посета музеју (Andrews & Asia 1979; Xanthoudaki 1998), незанимљиве изложбе и водичи (Drotner et al. 2017), као и утицај вршњака и њихових ставова о музеју (Haan 1997 према Xanthoudaki 1998).

Важно је напоменути да адолесценти могу осећати извесни „страх од музеја”, доживљавајући ову установу као себи страну, због јаза који постоји између културе „одраслих” коју музеј промовише и културе младих која у њему није нимало заступљена (Dahl Kusuma & Wyrick 2014; Xanthoudaki 1998). Да би музеј постао привлачно и адолесцентима интересантно место, они сами истичу како би музеји требало да пруже више културног садржаја који је близак младима (нпр. графити, поп култура, поп музика), да се баве темама које њих интересују и

које обрађују у школи, да млади уметници и други млади буду више укључени у рад музеја, да се више користе дигиталне технологије, да сам музејски простор буде више прилагођен младима, као и да им буду омогућене одређене погодности, попут бесплатних улазница или хране и пића (Mason & McCarthy 2006).

Каква препоруке стручна литература даје када је реч о раду са адолесцентима? На почетку, важна је добра организација, укључивање свих партнера и запослених у планирање, чак и ако не воле и избегавају рад са децом и младима. У процесу планирања идентификовати потенцијалне проблеме који се могу десити у раду, због чега је важно укључити у процес планирања и даље реализације саме адолесценте, али и особе које имају искуства у раду са њима. Даље, треба градити стратегију која ће омогућити унапређење програма, али и стратегију привлачења нових адолесцената кроз употребу дигиталних технологија, волонтерске програме и омладинске организације (Gibbs, Sani & Thompson 2007).

Како за адолесценте музеј представља релативно непознат простор у коме се не осећају сигурно, због чега могу бити веома резервисани, наизглед одбојни и незаинтересовани, препоручује се да на почетку стручног вођења или радионице едукатор постави таква уводна питања која ће „пробити лед” и створити атмосферу где ће се адолесценти осећати сигурно и опуштено (Dahl Kusuma & Wyrick 2014). Са њима треба отворено разговарати, уважавати њихове одговоре и имати разумевања за различита виђења, бити флексибилан за њихов ритам. Такође, едукатор треба да прилагоди свој речник и своје излагање њиховим предзнањима, јер они нису одрасла и стручна публика која може разумети одређене стручне термине и која поседује уско специјализована знања из одређене области (Bauer & Pierroux 2014). У раду са адолесцентима треба бити стрпљив, прилагодљив и имати разумевања за њихове међусобне несугласице, променљива расположења и почетну резервисаност, јер према речима једног едукатора када радиш са њима „имаш осећај да се у једном телу налазе две потпуно различите особе – једна која је одрасла и друга која је још увек дете” (Herbst 2017, 63).

ЛИТЕРАТУРА

- Adams, Gerald R. and Michael D. Berzonsky, eds. 2003. *Blackwell handbook of adolescence*. Blackwell Publishing.
- Alger, Ann B. and Peter H. Welsh. 2000. "Creating hybrid space: The Native American high school student guide program at the Heard Museum". *Journal of Museum Education* 25, 3: 14–19. <http://dx.doi.org/10.1080/10598650.2000.11510426>
- Andrews, Kathryn and Caroli Asia. 1979. "Teenagers' attitudes about art museums". *Curator: The Museum Journal* 22, 3: 224–232.
- Anđelković, Slađana i Zorica Stanisavljević Petrović. 2013. „Integrisana ambijentalna nastava u kontekstu reformskih procesa u školi”. *Inovacije u nastavi* 26, 2: 100–109. (cir.)
- Apostolellis, Panagiotis, Doug A. Bowman and Marjee Chmiel. 2018. "Supporting social engagement for young audiences with serious games and virtual environments in museums". In *Museum experience design. Crowds, ecosystems and novel technologies*, eds. Arnold Vermeeren, Licia Calvi and Amalia Sabiescu, 19–44. Springer.
- Bauer, Daniela and Palmyre Pierroux. 2014. "Expert and adolescent interpretive approaches in a national art museum". *Museum Management and Curatorship* 29, 3: 260–279. <http://dx.doi.org/10.1080/09647775.2014.919162>
- Baum, Lynn, George E. Hein and Marilyn Solvay. 2000. "In their own words: Voices of teens in museums". *Journal of Museum Education* 25, 3: 9–14. <http://dx.doi.org/10.1080/10598650.2000.11510425>
- Becker Daniels, Rebecca. 2016. *Teen programs in twenty-first century art museums: A critical analysis of nine American programs*. PhD diss. University of Texas, Dallas.
- Black, Graham. 2012. *Transforming museums in the twenty-first century*. London and New York: Routledge.
- Brstilo, Ivana i Željka Jelavić. 2010. „Kultura kao prostor mogućnosti: muzej kao čimbenik društvene integracije”. *Etnološka istraživanja* 15: 145–160.
- Butler, Laurel. 2014. "Something larger than ourselves: Redefining the young artists at work program as an art-as-activism residency for teens". *Journal of Museum Education* 39, 3: 262–275. <http://dx.doi.org/10.1080/10598650.2014.11510818>
- Dahl Kusuma, Krista and Gabrielle Wyrick. 2014. "Real teens, real tours: Teen engagement strategies for the one-time visit". *Journal of Museum Education* 39, no. 3: 276–283. <http://dx.doi.org/10.1080/10598650.2014.11510819>

- Drotner, Kirsten, Line Vestergaard Knudsen and Christian Hviid Mortensen. 2017. "Young people's own museum views". *Museum Management and Curatorship* 32, 5: 456–472. <http://dx.doi.org/10.1080/09647775.2017.1368032>
- Džinkić, Olja i Jovana Milutinović. 2019. „Učenje u muzeju u svetlu konstruktivističke teorijske osnove”. *Zbornik Odseka za pedagogiju* 28: 93–110. <https://dx.doi.org/10.19090/zop.2019.28.93-110>
- Falk, John H., & Lynn D. Dierking. 2000. *Learning from museums: Visitor experiences and the making of meaning*. Walnut Creek, CA: AltaMira Press.
- Gajić, Olivera and Jovana Milutinović. 2010. "Intercultural dialogue in education: Critical reflection in the museum context". *Odgojne znanosti* 12, 1: 151–165.
- Gavrilović, Eliana, Ivana Janković, Marina Pejović, Ivan Kručićan i Ljubica Vinulović. 2017. *Priručnik za muzejsku edukaciju*. Beograd: Narodni muzej. (ćir.)
- Gibbs, Kirsten, Margherita Sani and Jane Thompson, eds. 2007. *Lifelong learning in museums. A European handbook*. Ferrara: EDISAI srl.
- Hajn, Džon I. 2014. „Muzejska edukacija”. U *Vodič kroz muzejske studije*, ur. Šeron Makdonald, prevod Nela Britvić, 489–507. Beograd: Clio.
- Hein, George E. 1998. *Learning in the museum*. London and New York: Routledge.
- Herbst, Barbara, ur. 2017. *HEAR me: bringing youth and museums together: muzejski priručnik*. Novi Sad: Galerija Matice srpske. (ćir.)
- Lacković-Grgin, Katica. 2006. *Psihologija adolescencije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Linzer, Danielle, Mary Ellen Munley and Ellen Hirzy. 2015. *Room to rise: The lasting impact of intensive teen programs in art museums*. New York: Whitney Museum of American Art.
- Mason, David D.M. and Conal McCarthy. 2006. "The feeling of exclusion: Young peoples' perceptions of art galleries". *Museum Management and Curatorship* 21, 1: 20–31. <http://dx.doi.org/10.1080/09647770600402101>
- Milankov, Marijana, Bogdana Opačić, Bojana Subašić, Dejan Zagorac i Jelena Đorđević. 2017. *Prosvetni radnici – kulturno obrazovanje i kulturna participacija*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka. (ćir.)
- Milutinović, Jovana. 2002. „Učenje u muzeju”. *Pedagoška stvarnost* 48, 5-6: 354–365. (ćir.)
- Milutinović, Jovana. 2003a. *Humanistički pristup vaspitno-obrazovnoj ulozi muzeja*. Novi Sad: Savez pedagoških društava Vojvodine, Vršac: Viša škola za obrazovanje vaspitača.
- Milutinović, Jovana. 2003b. „Informalno obrazovanje – pojmovni okvir i karakteristike”. *Pedagoška stvarnost* 49, 5-6: 394–407. (ćir.)
- Milutinović, Jovana. 2006. „U susret promenama sistema vaspitanja i obrazovanja – muzeji kao paradigma učionice van škole”. U *Reforma sistema vaspitanja i obrazovanja u Republici Srbiji*, ur. Emil Kamenov, 250–264. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Milutinović, Jovana. 2019. „Savremene tendencije u obrazovanju – kritička pedagoška praksa u muzeju”. *Teme: časopis za društvene nauke* 43, 1: 53–68. (ćir.) <http://dx.doi.org/10.22190/TEME181227009M>
- Mrđa, Slobodan. 2011. *Kulturni život i potrebe učenika srednjih škola u Srbiji*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka.
- Mrđa, Slobodan i Marijana Milankov. 2020. *Kulturna participacija građana Srbije*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka. (ćir.)
- Ognjanović, Jelena. 2014. „Galerija kao učionica: Galerija Matice srpske – mesto razvoja kreativnosti i kritičkog mišljenja kod dece srednjoškolskog uzrasta”. *Rad Muzeja Vojvodine* 56: 247–259. (ćir.)
- Pressley, Michael and Christine B. McCormick. 2007. *Child and adolescent development for educators*. New York and London: The Guilford Press.
- Rastović, Ivana. 2020. *Muzej za mlade? : iskustva Galerije Matice srpske u realizaciji projekta 'Mala škola muzeologije' : priručnik*. Novi Sad: Galerija Matice srpske. (ćir.)
- Simon, Nina. 2010. *The participatory museum*. Santa Cruz, CA: Museum 20. URL: <https://www.participatorymuseum.org/>
- Stanojević, Dragan. 2012. „Slobodno vreme mladih”. U Smiljka Tomanović i dr., *Mladi – naša sadašnjost. Istraživanje socijalnih biografija mladih u Srbiji*, 147–166. Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu: Čigoja štampa.
- Stuedahl, Dagny & Torhild Skåtun. 2018. "Collaborative design and museum media innovation. The 'To and From the Youth'-project – including youth as experts". In *Media innovations and design in cultural institutions*, eds. Dagny Stuedahl & Vitus Vestergaard, 15–32. Göteborg: Nordicom.
- Šiljković, Željka, Višnja Rajić i Daniela Bertić. 2007. „Izvanastavne i izvanškolske aktivnosti”. *Odgojne znanosti* 9, 2: 133–145.
- Xanthoudaki, Maria. 1998. "Educational provision for young people as independent visitors to art museums and galleries: Issues of learning and training". *Museum Management and Curatorship* 17, 2: 159–172. <http://dx.doi.org/10.1080/09647779800401702>
- Živković, Marika. 2022. „Održana 12. Letnja škola u Ravni Zavičajnog muzeja Knjaževac”. *SE Serbia News*, 30. jul. URL: <https://seserbianews.rs/odrzana-12-letnja-skola-u-ravni-zavicajnog-muzeja-knjazevac/> (posećeno 26. 5. 2023)

Stefan Vilotić
Faculty of Philosophy Novi Sad

CONTEMPORARY TRENDS IN THE EDUCATION OF ADOLESCENTS IN SERBIAN MUSEUMS

Summary

Contemporary museums strive to become places that are dedicated and accessible to everyone. The collection, preservation, processing, and presentation of cultural heritage are no longer considered as the only role of the museum in today's society. The attention is increasingly focused on thinking about how to turn the museum into one of the main hubs of the community. Following this, audience is given increasing importance. It is no longer viewed as an agent that passively receives museum messages, but as an active agent both in museum activities and in making decisions relevant to the work and future of the museum. When we talk specifically about adolescents as a segment of the museum audience, it must be admitted that the mentioned population is insufficiently represented group among museum visitors both in the world and in Serbia. Considering this, this paper aims to try to assess the current state of museum educational work with adolescents in Serbia, for further reflection on how to improve the practical work of museum educators with adolescents and to develop appropriate strategies for attracting them to the museum. In conclusion, current museum programmes for the adolescents follow the dominant trends in the domain of museum pedagogy. However, an insufficient number of museums seem to implement such programmes, and the lack of consistent work and appropriate policies to attract adolescents leads to a very low percentage of them as regular visitors. Likewise, cooperation between the schools and the museums is also insufficiently developed. Therefore, this research should be the starting point for further studies of the development of programmes for the adolescents.